

Når jeg skal fortælle om Danmarks første dambrug for ørredavl skal vi tilbage til 1886 til min bedstefar Hans Peter Smidt Nissen som dette år købte Hvilestedgård. Den ligger i Harte sogn som den vestligste gård.

Han var uddannet lærer fra Gedved seminarium i 1880 ,fik ansættelse som lærer på Mors

hvor han blev gift 1881 med Jørgine Kjerstine Jensen født på Brogård 27-11-1857 hendes far hed Jens Jessen og moderen Lovise Jørgensen. De solgte Brogård i 1879.

Tilbage til Hans Peter Schmidt Nissen som idet efterfølgende kaldes H P. Ægteparret kom som nævnt til Hvilestedgård i 1886 hvortil de medbragte to børn hvor den ene var min far Magne Jøker født 1885.

Da HP syntes at udbyttet ved det lille landbrug gav for lidt, tænkte han på om det var muligt at drive ørredavl, han vidste at der var store ørreder i Kolding Å .

Han gravede de første 3 damme lige ved gården og fik sat et vippegarn op ved åen,

det er et firkantet net lige så bred som åen og spændt op i en vippeanordning, man sænkede så nettet ned i åen og efter et par minutter vippede man den op for at se eller rettere høre om en ørred plaskede på nettet, det foregik om natten når ørreden vandrede.

Da jeg var dreng var jeg med min far ved vippegarnet , på det tidspunkt skulle man have tålmodighed da var der ikke mere så stor opgang af havørreder.

Men på HP`s tid var der flere fisk i åen , hans bror Peter Nissen kom og hjalp med vippegarnet da den var tung at vippe en hel nat. Peter Nissen var lærer i Harte skole fra 1868 til 76 hvorefter han fik ansættelse ved Gelballe skole.

Når fiskene var fanget blev de sat op i de første damme i ca.1891. Men nu kom problemerne , for hvordan kunne han få æggene og derved yngelen. HP pressede æggene af hunnerne ned i et fad, efter at han fandt ud af hvornår de var modne til strygning, dvs. æggene skulle først løsne sig, derefter strøg han hannerne for sæd og rørte rundt for at alle æg blev befrugtet. For hver kilo en ørred vejer giver den ca. 2000 æg og de har en størrelse som en lille ært . Han lagde så æggene ud i en trærende i en lille grøft med rindende vand, han mente så at han skulle efterligne vandets bevægelse i åen men det tåler de ikke så der døde mange æg .

I naturen er det nemlig sådan at når hunnen gyder æggene hvirvler han og hun småsten op og da æggene er klæbrige den første times tid efter befrugtning,

sætter de sig fast på de små sten og bliver dækket til af de næste sten som hunnen hvirvler op, så ligger de der til de klækker.

Det næste hold æg lod han så være i ro og efter en måned kunne han se øjnene af den lille fisk inde i ægget og da kan de tåle at håndteres, efter ca. en måned mere klækker æggene og fisken ligger nu og tærer på blommesækken i yderligere en måned inden de skal have noget at æde. Det med tiden kan variere lidt afhængig af vandtemperaturen som helst skal være 6-10-grader.

Efter et par år og mange forsøg var han så vidt at han havde en hel del yngel, og så kom det næste problem, hvad kunne han fodre dem med

Han kom tilfældig til at tale med en fiskeribiolog Arthur Feddersen, og han foreslog okselunger,svinelunger og milt, som blev findelt.

Yngelen blev sat ud i en dam men resultatet blev ikke for godt.

2

Han gravede så 4 store yngeldamme neden for Hvilested kro hvor der kom en del vældvand. Dammene blev stemt op længe før yngelen skulle ud , derved udviklede der sig noget naturlig føde myggelarver, dafnier og sammen med slagteriaffaldet blev føden bedre.

Han fik nu lavet et vandhjul som trak en hakkemaskine til at findele slagteriaffaldet på

Og sammen med oftere fodring af de små fisk, havde han nu så mange fisk at han skulle udvide. Han begyndte i 1894 at grave flere damme og i løbet af 6 år havde han gravet i alt 27 damme, som var anlagt langs en lille bæk som havde sin udspring i en mose der ligger lige syd for det nuværende Harte Syd rastepads. Dambruget hed nu Hvilested Dambrug og var det første dambrug i Danmark.

Som foder var han nu begyndt med sild og andre fisk fra havet, det viste sig at være meget bedre end slagteriaffald . Foderet blev leveret med tog til Ejstrup Station fra forskellige fiskerihavne og jeg kan huske at det blev man ved med til først i halvtresserne , hvor jeg af og til var med min far på stationen. Derefter blev det leveret med lastbil hver dag fra Nordjylland da der efterhånden var mange dambrug.

Tilbage til HP , det gik så godt at han også var begyndt at sælge ørreder, de blev sendt ispakket til København, men flest til Hamborg hvor priserne var gode.

Han havde også selv sine avlsfisk og havde bygget et klækkehus hvor han havde æggene i træbakker som stod i trærender med rindende vand.

De fisk som han havde fanget i åen var havørreder og bækørreder. HP havde læst et sted at i Amerika havde de en art der hed regnbueørred. Han fik så i

1901 skaffet 5000 stk æg hjem til Danmark, som øjenæg kan de tåle håndtering og de var pakket i mos som blev holdt fugtig hele vejen, transporten tog jo tid da det foregik med skib.

Regnbueørreden viste sig at være en god ide da den voksede betydeligt hurtigere, så det gjalt om at udvide dambruget

Driftig som han var så han sig nu om efter udvidelses muligheder og det var jo nærliggende at udnytte Kolding Å . Da det var et stort projekt hvortil hans økonomi ikke rakte, fik han nogle gårdmænd og to fiskeeksportører med , de lavede et aktieselskab Haugård Fiskeriselskab i 1904.

Der blev så købt 15 tdr. land eng som lå nord for Hvilestedgård . Omme ved den nuværende Jordrup vej blev der lavet et stemmeværk så man kunne lede vandet fra Kolding Å ind i fødekanalerne , der var gravet foran alle dammene som var anlagt fra den nuværende motorvej og ud forbi Trudsbro. Der blev gravet ca. 50 store damme. Der var omkring 80 mand i gang i næsten et år med skovl og trillebør. Det var jo 15 tønder land der skulle graves op plus laves stemmeværk, diverse rørarbejde og ind- og udløb fra dammene og bygges hakkehus med kølerum til foder.

I 1904 begyndte HP der var ansat som leder af Haugård fiskeri at fylde fisk fra Hvilested dambrug i dammene , det må have været en stor begivenhed for ham. Min far havde nu overtaget Hvilested Dambrug.

Til Haugård blev der antaget folk til at passe det, jeg har et billede hvor der er 7 mand i gang med at flytte fisk.

3

Nu blev produktionen større og det var næsten udelukkende regnbue ørreder, og sammen med en fiskeeksportør fik HP gang i salg af levende ørreder til Tyskland. Transporten var meget besværlig. Først i store vandfyldte tønder på en hestevogn til Lunderskov Station , man stod så og øste med vandet i tønderne for at ilte vandet. På stationen kom fiskene op i en jernbanevogn, hvori der var monteret nogle vandbassiner , i vognen var der så en petroleums motor der trak en vandpumpe som pumpede vandet rundt for at ilte det. Der var en mand med for at holde pumpen i gang, der var jo langt til Berlin, Hannover og hvor de ellers skulle hen.

Først i 1913 kunne man tage iltflasker med og dermed også transportere flere fisk og længere væk. Jeg har selv som ung mand prøvet at være med en vogn med 1400 kg fisk som blev afleveret i Lugano på grænsen mellem Schweiz og Italien. Turen derved tog 2 dage og et par gange blev der skiftet vand ved fiskene det foregik der hvor damplokomotiverne fik vand på kedlerne. Man sov

i en lille køje i vognen, men sov ikke ret længe af gangen da der skulle sættes nye iltflasker til efterhånden der var ca. 16 flasker med.

HP havde jo 3 sønner mere og i 1906 købte han en gård på 200 tdr land ved Brande og sendte Smidt og Nis derop for at lave et dambrug, de var kun 14 og 16 år , så HP rejste lidt frem og tilbage indtil han afhændede Haugård Fiskeri ca. 1909, hvorefter han så hjalp sønnerne, Nis blev i Brande Smidt kom til Egtved og Jens Peter kom til Højen ved Vejle og alle tre blev dambrugere. HP og hans hustru rejste nu på skift ved sønnerne, men hver sommer tilbragte de i Vejers.

HP døde i 1933 og ligger begravet på Harte kirkegård. Gravstenen har han selv gravet ud af banken til venstre for Trudsbro.

Jeg kan også fortælle lidt om Hvilested Mølle . Mølledammen ligger efter Hvilested dambrug. Der er et fald på 4-5 mtr. Som før 1875 blev udnyttet til etablering af et vadmelsstamperi drevet af et vandhjul. I 1875 begyndte man at male korn og boghvede.

I 1916 blev der udvidet med savskæreri og karetmageri.

I 1925 blev vandhjulet udskiftet med en turbine som trak savskæreriet samt en dynamo.

Den opladede ca. 25 batterier der stod i kælderen og de forsynede Møllen, Hvilestedgård

og Villa Haugård med jævnstrøm. I 1950 fik Villa haugård og Hvilestedgård indlagt 220 v vekselstrøm. Men Peter Due der var ejer af møllen fortsatte med jævnstrøm og drev savskæreriet til 1965 hvor jeg købte det. Peter Due rejste og jeg lejede møllen ud til 2 lejere

men de ruttede med strømmen, så jeg skulle hver dag ned at sætte turbinen i gang for at lade batterierne op, så i 1969 lagde jeg vekselstrøm ind.

Turbinen kunne trække en rundsav, båndsav, høvlemaskine og en bloksav til store stammer. Jeg brugte maskinerne lidt men de var ikke længere tidssvarende. Selve turbinen står i dag i Harteværket.

Mølledammen brugte jeg fra 1966 til 70 som lystfiskersø, det var den første i landet

I dag findes de over hele Danmark.

Ang. Haugård fiskeri så skete der jo det at i 1923 blev Harteværket anlagt ,og da dæmningen i Ferup blev lavet , blev derved halvdelen af vandmængden frataget Haugård. Produktionen af ørreder faldt til det halve da man er afhængig af størrelsen af vandmængden og det bevirkede at halvdelen af dammene blev nedlagt

I 1966 overtog jeg Hvilested Dambrug efter min far. Det var jo et mindre dambrug på grund af den lille bæk, vi ville gerne udvide produktionen og i 1971 fik vi mulighed for at købe Haugård fiskeri af Aktieselskabet . Det passede fint sammen, vi lavede yngel og sættefisk på Hvilested Dambrug og satte dem ned på Haugård hvor vi fodrede dem op til portionsørreder.

I 1980 gravede vi en lystfiskersø i nogle af de nedlagte damme ved Trudsbro, det gik så godt at vi afsatte en del af vores produktion der igennem.

Vi havde også lavet et røgeri med tilhørende gårdbutik hvorigennem vi solgte ferske,gravad og røgede ørreder.

Resten af produktionen af sættefisk og portionsørreder blev solgt til eksport.

På et tidspunkt døjede vi en del med sygdom i fiskene og da Doris og jeg begge havde problemer med vores ryg, solgte vi det hele i 1985 til en tidligere medarbejder Ole Bjørn som driver det videre i dag.